

Anmeldelser

Eva Meile og Birgit Meister: Salmеordbogen. Salmernes ord og udtryk forklaret i et nutidigt sprog. Borgen, København 2007. 586 sider; 349 kr. ISBN 978-87-21-03133-6.

Lak og ormegnav! Fra morgen til aften med en salmeordbog.

Min gode kollega i kontoret ved siden af mit har melodien til Thomas Kingos salme *Vågn op og slå på dine strenge*, den syvende morgensang i *Åndeligt Sjungekor* fra 1674, som ringetone på sin mobiltelefon. Det betyder at det ofte er netop den salme som begynder min dag og som nemt bliver hængende i øret – både tekst og melodi er faktisk rigtige ørehængere. De prægnante billeder *slå på dine strenge, gør en Himmel-gang, gør vold oppå den stjerneborg, al anden gerning her i live / den er at yde alt for lak og han tager hånden med mig i* (hér og i det følgende citeres efter *Den Danske Salmebog*, København 2003) er ikke alle umiddelbart gennemskuelige. Både i den nuværende salmebog, autoriseret i 2002, og i den foregående, autoriseret i 1953, finder man en af de meget sjældent forekommende noter i margenen i salmebogen, nemlig til adjektivet *lak* i versparret *al anden gerning her i live / den er at yde alt for lak*. Ordet forklares med ‘mangelfuld’. Er man i tvivl om hvad *lak* betyder, får man altså straks på stedet – mens man sidder og synger i kirken, eller mens man sidder derhjemme og læser salmen som et digt – i selve salmebogen i margenen ud for ordet forklaringen. Det er dejligt. At ordet *lak* er indlånt i dansk fra middelnedertysk *lak*, står i aflydsforhold til ordet *læk* og er beslægtet med det engelske substantiv *lack*, alt sammen nyttig viden der hjælper én til at huske og forstå det forældede ord, er der naturligvis ikke plads til i margenen i salmebogen. Det kan man slå op fx i *Ordbog over det danske Sprog* (ODS) når man kommer hjem fra kirke, eller hvis man rejser sig fra lænestolen hvor man sidder og læser salmen.

Andre ord og vendinger som indgår i de billeder jeg har nævnt ovenfor, fx *slå på sine strenge, Himmel-gang, gøre vold oppå, stjerneborg og han tager hånden med mig i*, forstår man måske nok elementerne i, men en supplerende forklaring, eller måske snarere tolkning, er nødvendig.

En salme som *Vågn op og slå på dine strenge* kan behøve forklaringer på tre niveauer:

- (1) forklaring af forældede ord og ordformer, der var levende på salmens affattelsestidspunkt, men som nu er gået ud af sproget, og påpejning af at ord kan have skiftet betydningen. Eksempler er *stat op* (strofe 1, vers 3), *sorg* (strofe 1, vers 6), *stunder* (strofe 2, vers 4), *fanger an* (strofe 4, vers 2),
- (2) ord og vendinger som overfladisk set godt kan forstås, men som alligevel kræver en dybere forklaring for at salmens budskab kommer helt frem. Eksempler er *Himmelgang* (strofe 1, vers 4), *han tager hånden med mig i* (strofe 4, vers 5),

(3) vendinger som kræver en teologisk forklaring eller en henvisning til Bibelen. Eksempler er *Gør vold oppå den stjerneborg* (strofe 1, vers 5), *jordeklimp* (strofe 2, vers 2).

Men hvor langt kommer vi ved hjælp af ODS med ord og vendinger på de tre niveauer?

(1) ordene *stat op* (strofe 1, vers 3), *sorg* (strofe 1, vers 6), *stunder* (strofe 2, vers 4), *fanger an* (strofe 4, vers 2) forklares ved simple opslag i ODS som henholdsvis ‘stå op’, ‘bekymring’, ‘længes’ og ‘begynder’.

(2) *Himmelgang* forklares med dette citat fra *Vågn op og slå på dine strenge* som belæg i ODS VIII, spalte 120, linje 6 ff. som ‘(især poet., nu næppe br.) det at man bringer (føler) sig i forbindelse med gud (især igennem andagt, bøn o.lgn.)’. Hele verset betyder da, at mennesket skal bringe sig i forbindelse med Gud, gøre sig til ét med Gud ved sin tak. Verset *han tager hånden med mig i* kan tolkes på baggrund af udtrykket *tage haand i med*, der kan betyde ‘tage del i’ (ODS VII, spalte 562, linje 4 ff.). Verset fortæller altså at Gud tager fuldstændig del i dit liv.

(3) *Gøre vold* nævnes i ODS XXVII, spalte 404, linje 29 ff. med dette Kingo-citat og med henvisning til spalte 405, linje 10, hvor der henvises til Matthæusevangeliet kapitel 11, vers 12. Her kan det være nyttigt at gå til Thomas Kingo: *Digtning i udvalg* udgivet i 1995 med efterskrift og noter i serien Danske Klassikere af Marita Akhøj Nielsen. I tolkningen af udtrykket *gøre vold* i verset »gør vold oppå den stjerneborg« henviser Marita Akhøj Nielsen side 488 også til Matthæusevangeliet kapitel 11, vers 12, hvor udtrykket forekommer. I den bibeloversættelse fra 1647 som Kingo benyttede, er udtrykket *giøre vold* forklaret med »lade det være ram [dvs. virkelig] alvor«. Verset er altså udtryk for et intenst gudsforhold. ODS behandler *jordeklimp* under *Jordklimp*, og betydning 2 (spalte 863, linje 39) lyder ‘(vist efter 2Mos.2.7 (...)) overf., om mennesket (som et dødeligt, forkrænkeligt væsen)’. I begge tilfælde henvises der til konkrete bibelsteder som hjælper til forståelsen af Kingos tekst.

ODS er altså for mig at se et godt hjælpemiddel til forståelsen af Kingos salme. Ved hjælp af forklaringerne heri – suppleret med Marita Akhøj Niensens kommentar i *Digtning i udvalg* – får man kendskab til og indblik i den kristendomsforståelse Kingo havde. Men det kræver altså at man gør en ekstra indsats når man kommer hjem fra kirke og har sunget denne Kingo-salme. I kirken fik vi kun forklaringen på *lak* i salmebogens margen. Nogle af opslagene i ODS er nemme at foretage – specielt efter at dette fantastiske ordbogsværk er lagt på nettet og kan bruges ganske gratis fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs hjemmeside eller direkte på adressen ordnet.dk/ods/. Andre opslag kræver ihærdighed og tålmodighed, især når det drejer sig om store artikler som *Haand*. Efterhånden som søgefaciliteterne i netudgaven forfines, bliver værket et uvurderligt redskab til at forstå den danske salmeskat.

Men er der en lettere vej til at forstå de danske salmer? Måske! Man konstaterer med forventning at *Salmeordbogen. Salmernes ord og udtryk forklaret i et nutidigt sprog* udkom i 2007.

Salmeordbogen er på 586 sider. De to forfattere har hver skrevet et forord på en lille side (side 5 og side 7). Derefter følger på 545 sider den egentlige ord-

bogsdel (side 9-553). På side 555 er der en kort litteraturliste, og siderne 557-563 rummer en spalteopdelte liste over centrale stikord, og endelig er bogen forsynet med en alfabetisk liste over salmernes begyndelseslinjer (siderne 565-586).

Eva Meile, der er pianist, cand.theol. og tidligere sognepræst samt medlem af den salmebogskommission der udarbejdede Den Danske Salmebog 2003, skriver i sit forord bl.a.:

Salmebogen er det danske folks hjertebog (...) Gamle ord og vendinger, svære begreber og en billedverden, som er fremmed for mange i vor tid, kan komme til at spærre døren ind til salmebogens rige univers (...) Salmeordbogen (...) forklarer både de enkelte ord i salmerne og den sproglige og indholdsmæssige sammenhæng, de indgår i, herunder hvad der gemmer sig bag de mange bibelhenvisninger og -citerer i salmerne.

Birgit Meister, der er journalist, medlem af Dansk Sprognævns arbejdsudvalg og medlem af salmebogskommissionen, formulerer sig bl.a. således i forordet:

Det begyndte med, at jeg elsker salmerne i Den Danske Salmebog. Og jeg blev klar over at der er mange sære og svære ord. De kan stå i vejen for forståelsen, så dem besluttede vi at oversætte. Til ord fra vores tid (...) Og vi kunne se, at det også ville give god mening at forklare mange sproglige sammenhænge. For der dukker også udviklede sætninger op, med overraskende ordstillinger. Gamle tiders grammatik kan blokere for forståelsen i dag, så det blev næste skridt: at løsne op for dunkle ordkonstruktioner (...) Digterne jonglerer med bibelhentydninger, og de vandrer ubesværet fra Det gamle Testamente til Det nye Testamente. Men i vores verdslige tid har de fleste brug for en hjælpende hånd i labyrinten og for en uddybende redegørelse.

De to forfattere er altså fuldt ud klar over at der er tre typer af forklaringer der er nødvendige for at aflokke salmerne deres budskab, nemlig en beskrivelse af det enkelte ords betydning og eventuelt afvigende bøjningsform, en beskrivelse af den enkelte salmedigters brug af billedsprog og faste vendinger samt en kommentar til eller beskrivelse af eventuelle bibelhenvisninger og teologiske spidsfindigheder.

Ser vi nu i Meile og Meisters salmeordbog under nr. 745 *Vågn op og slå på dine strenge*, konstaterer vi at følgende er kommenteret:

<p><i>Strofe 1:</i> slå på dine strenge stat op gør med din tak en himmelgang gør vold oppå den stjerneborg</p>	<p>syng og spil af fryd! stå op send din tak lige op i Himlen! storm helt frem til stjernerne</p>
<p><i>Strofe 2:</i> velan</p>	<p>nuvel, altså</p>

min jordeklimp	min jordklump af en krop. Hentyder til skabelsesberetningen i Det gamle Testamente (1. Mosebog, kap. 2), hvor der står at Gud skabte mennesket af jord.
stunder og (linje 4) lov	længes også lovsang
<i>Strofe 3:</i> lak forsmår	mangelfuld afviser
<i>Strofe 4:</i> kald fanger ... an end er van tager hånden med mig i står trolig bi	daglige arbejde begynder på stadigvæk, endnu plejer, er vant til holder mig i hånden hjælper trofast
<i>Strofe 5:</i> mon rykke alt glasset	går fremad, skrider frem kan betyde både allerede og i det hele ta- get timeglasset

Om udvalget af ord og vendinger der her er kommenteret, er det rigtige, kan altid diskuteres. Jeg havde valgt at tilføje nogle enkelte flere, fx strofe 1 »verdens sorg« 'bekymring for denne verdens ting' (ODS XX, spalte 1482), strofe 2 »ske« 'skal ske (altså en konjunktiv)'. Til gengæld havde jeg nok undladt »forsmår« 'afviser' som gennemskueligt.

Andet havde jeg foretrukket ændret eller udbygget: I første strofes første vers bevirker tilføjelsen af »af fryd« at venstresiden, altså opslaget i ordbogen, og forklaringen ikke er ækvivalente hvilket de if. leksikografisk praksis skal være. Med ODS's beskrivelse af *Himmel-gang* (se ovf.) synes jeg man kommer nærmere den rigtige læsning af salmen på dens egne betingelser end Meiles og Meisters forklaring lægger op til. Tolkningen af udtrykket *gøre vold* i verset »gør vold oppå den stjerneborg« i Marita Akhøj Nielsens Kingo-udvalg (se ovf.) dækker langt bedre end Meiles og Meisters »storm helt frem til stjernerne«. Det er sandt at *alt* kan betyde både 'allerede' og 'i det hele taget', men i strofe 5's vers 4 betyder det i hvert fald 'fuldstændigt, helt'.

Set gennem Kingos morgensalme får vi altså i Salmеordbogen god besked på noget, men mangelfuld, unøjagtig og til tider forkert besked på andet.

Men lad os slutte med en aftensalme, nemlig *Den klare sol går ned*, nummer 761 i Den Danske Salmеbog, den fjerde aftensang fra Thomas Kingos *Åndeligt Sjun-*

gekor. I den følgende opstilling er mine ønsker til ordforklaringer og kommentar sammenlignet med Meiles og Meisters.

	Meile og Meister	EH
<i>Strofe 1:</i> kvælder sig om hvile ser mig	bliver aften – –	bliver aften ser efter hvile for mig
<i>Strofe 2:</i> Her / her skiftes om så mørken grav ormegnav	– – – –	i denne verden forandres således den mørke grav hos Kingo: <i>Orme Drav</i> ‘ormebærme’. Ændret til <i>ormegnav</i> ‘gnaven af orme’
<i>Strofe 3:</i> bi lidt bi dit billed brat	vent lidt – billedet på dine vilkår, dvs. forgængeligheden –	– vent billedet af dig på kort tid
<i>Strofe 4:</i> udi tiden slig slig omhu for mig bær’ da jeg af rode randt af rode randt mit ler ler grant	her i tiden, mens jeg lever – viser mig en sådan omsorg da jeg blev til, da jeg kom ud af moders liv – mit jordiske legeme. Hentyder til fortællingen i Det gamle Testamente om Adams skabelse (1. Mose- bog, kap. 2), hvor der står at Gud formede mennesket af jord og blæste sin ånde ind i dets næsebor, så det blev et levende væsen – klart, tydeligt	– sådan – – blev født om kroppen, jf. 1. Mos. 2,7 præcist
<i>Strofe 5:</i> brudt	forbrudt	begået

agt ej	se bort fra	æns ikke
<i>Strofe 6:</i> lys ... ro og fred ormesæk	velsign billede på mit forgængelige legeme, som i døden bliver til jord	– om kroppen
men siden der der	men senere i Himlen –	– i himlen

Der er, som det ses, ikke helt enighed om hvad og hvordan der skal kommenteres. En del af forskellighederne er småting. Andre forskelligheder er udtryk for manglende leksikografisk konsekvens fra forfatternes side (når *men siden der* i strofe 6 forklares med 'men senere i Himlen', skal også *her* i strofe 1 forklares med 'i denne verden'. Visse steder bliver Meiles og Meisters opslag og forklaringer længere end nødvendigt (*bi lidt* 'vent lidt' i stedet for *bi* 'vent'). Den største forskel er at Meile og Meister ikke finder det nødvendigt at kommentere *ormegnnav*, men giver *ormesæk* en længere forklaring. Ændringen af Kingos *Orme Drav* til *ormegnnav* fortjener kommentar, og ordet er bestemt ikke gennemskueligt.

Men disse sidste ting er alt sammen småting i forhold til det grundlæggende og interessante spørgsmål: Lever denne salmeordbog op til de krav forfatterne har stillet til den, hvem skal bruge salmeordbogen, og hvornår skal man bruge den?

»Gamle ord og vendinger, svære begreber og en billedverden, som er fremmed for mange i vor tid, kan komme til at spærre døren ind til salmebogens rige univers (...) Salmeordbogen (...) forklarer både de enkelte ord i salmerne og den sproglige og indholdsmæssige sammenhæng, de indgår i, herunder hvad der gemmer sig bag de mange bibelhenviisninger og -citater i salmerne«, siger Eva Meile i sit forord, og noget tilsvarende siger Birgit Meister i sit (se ovf.). Man kan ikke være i tvivl om at forfatterne har gjort deres alleryderste for at leve op til disse rimelige krav til en ordbog over den danske salmeskat. Jeg synes min gennemgang af de to Kingo-digte viser at de to forfattere går et stykke af vejen, men de når ikke målet. Man kan indvende at Kingo med sine mere end 300 år på bagen er en uretfærdig prøvesten, men det mener jeg netop ikke at han er. Hvis ikke man ved hjælp af de præsenterede kommentarer får en klar forståelse af Kingos kristendomssyn og gudsopfattelse, mister ordbogen sin værdi. Jeg har ikke prøvet at tage salmeordbogen med i kirke og bruge den under salmesangen. Det er den heller ikke egnet til. Bogen er for stor, og forklaringerne er sine steder for lange, og fravær af forklaringer ved én salme som findes ved andre salmer, vil forvirre ved en sådan hurtig brug.

Den er så måske snarere egnet til at henvende sig til når man kommer hjem fra kirke og gerne vil have svar på de spørgsmål man stillede sig selv mens man sang. Eller til at have liggende ved siden af sig når man læser i salmebogen derhjemme. Til denne brug vil jeg selv foretrække – sådan som det også er fremgået af denne anmeldelse – at bruge ODS eller kommenterede udgaver af de store salmedigteres værker. Salmeordbogen er måske til denne brug for lille. Min kæt-

terske tanke er, efter at have brugt salmeordbogen en del, på nogle områder med udbytte, på andre med irritation, at salmebogskommissionen burde have lavet en udgave af salmebogen med et stramt og stringent ordforklaringsudvalg. Som der findes en udgave af Den Danske Salmebog med noder for dem der gerne synger efter dem, burde der findes en udgave for dem der ikke vil nøjes med at vide at *lak* betyder 'mangelfuld' hos Kingo, men også gerne vil vide at *sorg* betyder 'bekymring', at *bi* betyder 'vent' og at *ormegnav* betyder 'gnaven af orme' osv., vel at mærke mens man synger om det. Til en sådan udgave af Den Danske Salmebog har de to salmebogskommissionsmedlemmer Eva Meile og Birgit Meister lavet et stort forarbejde. Idéen er hermed givet videre til overvejelse.

Ebba Hjorth

Harald Ilsøe: Biblioteker til salg. Om danske bogauktioner og kataloger 1661-1811. Danish Humanist Texts and Studies. Bind 31. Museum Tusulanums Forlag, København 2007. 261 sider, 298 kr. ISBN 978-87-635-0447-8. ISSN 0105-8746.

Trykte bogauktionskataloger er en ret speciel litteratur, almindeligvis tænkt som et nødvendigt værktøj under auktionerne og som salgsfremmende foranstaltning, der, når formålet var opfyldt, almindeligvis var kassable, men for nogle læsere måske også gav anledning til drømme og fantasier om, hvad man kunne fordybe sig i eller have på sine reoler. Det klassiske litterære eksempel på fascinationen ved kataloglæsning i Anatole Frances *Sylvestre Bonnards forbrydelse* er vist velkendt. For boghistorikere, litteratursociologer, bibliografer m.fl. har katalogerne imidlertid vist sig at være et vigtigt kildemateriale til belysning af fortidens bog- og læsekultur, handelshistorie osv., og studiet af katalogerne har navnlig i udlandet taget voldsomt til de seneste 20-30 år. Det er derfor overordentlig glædeligt, at der nu for Danmarks vedkommende for første gang er udkommet en større monografisk behandling af dette ikke ukomplicerede emne.

Harald Ilsøes bog må i en vis forstand ses i forlængelse af hans tidligere meget fortjenstfulde, kommenterede bibliografiske pionerværker: *Udlændinges rejser i Danmark indtil år 1700*, Kbh. 1963, 555 danske *Selvbiografier og Erindringer. En kronologisk fører med referater til trykte selvbiografier forfattet af personer født før 1790*, Kbh. 1987 og *Bogtrykkere i København ca. 1600-1810. En biobibliografisk håndbog med bidrag til bogproduktionens historie*, Kbh. 1992, men nok også i forlængelse af mammutværket *Det kongelige Bibliotek i støbeskeen I-II*, Kbh. 1999, der i den grad har fordret en gennemtrawling af den samlede danske biblioteksverden i 1600- og 1700-tallet for at udsone, hvad der i sidste ende kom til at udgøre Det Kongelige Biblioteks ældre bestand af bøger og håndskrifter. Man kan få den tanke, at kimen til *Biblioteker til salg* kan findes i Harald Ilsøes fremdragelse og identifikation af juristprofessoren Christian Reitzers 3-bindts håndskrevne katalog over det meget store bibliotek, som i 1721 solgtes til kongen og som indgik som måske den største enkelterhvervelse i Det

Kongelige Bibliotek inden erhvervelsen af Otto Thotts og Peder Frederik Suhms bøger og håndskrifter i slutningen af 1700-tallet. Det kunne nu med fremdragelsen af katalogen konstateres, at langt flertallet af Det Kongelige Biblioteks gamle trykte auktionskataloger stammer fra Reitzer, som må have samlet systematisk på danske auktionskataloger og dermed utvivlsomt i høj grad reddet disse fra evig fortabelse. Det giver Harald Ilsøe anledning til under den grundige analyse af Reitzers bibliotek i *Biblioteker i Støbeskeen*, kapitel 18, at reflektere nærmere over auktionskatalogerne og deres stedmoderlige behandling specielt i *Bibliotheca Danica*, med det resultat, at han afslutningsvis bemærker: »På dette felt er en kyndig revision af katalogiseringen af de bevarede auktionskataloger utvivlsomt tiltrængt«. Han har selv taget handsken op. *Biblioteker til salg* er et vigtigt og meget kompetent bidrag hertil.

Det vi så får, er dels i den store indledning en systematisk, detaljeret og med mange eksempler illustreret gennemgang af bogauktionsvæsenet og de trykte kataloger, deres tilblivelse, indhold og funktion, dels en kronologisk, annoteret fortegnelse over ca. 430 auktioner fra starten i 1661 til 1811 med tilhørende kataloger. Geografisk dækkes hele riget, Danmark, Norge og mere selektivt Hertugdømmerne. Harald Ilsøe betoner flere gange i forord og indledning, at den annoterede fortegnelse, der udgør hoveddelen af bogen, i flere henseender er et foreløbigt projekt, der meget gerne skal inspirere andre til at arbejde videre med det både bibliografisk og indholdsmæssigt komplicerede materiale. En uddybning heraf får man i den ret præcise redegørelse for bogens baggrund og udformning, som udgør forordet. Det bør ubetinget læses af alle seriøse benytttere. Vi får her at vide, at udgangspunktet for bogen er egne »lejlighedsvis strejftog i de gamle auktionskataloger foretaget gennem mange år ofte med særligt henblik på deres indhold af håndskrifter«. Redaktionen heraf er så suppleret »med oplysninger om kataloger, der tidligere har været analyseret eller beskrevet i den trykte litteratur«. Til dette er så knyttet »kommentarer af bog- og bibliotekshistorisk, boghandelshistorisk eller anden interesse« (s. 5). Den kronologisk ordnede fortegnelse tager udgangspunkt i fortegnelsen i *Bibliotheca Danica*, men medtager kun et mindre udvalg, dog nok alle eller næsten alle større eller særligt kendte samlinger. Heri er så indarbejdet omtale af vist principielt alle kendte trykte kataloger, der ikke er opført i *Bibliotheca Danica*, specielt hvad der nu er fremdraget i *Danske Provinstryk 1482-1830 I-VI*, Kbh. 1994-2001 og til dels i *Bibliotheca Norvegica I-IV*, Kbh. 1972-74, men også enkeltstykker fra mange andre kilder. Hertil kommer kataloger, der er omtalt i litteraturen, men som synes tabte. Endelig er det lykkedes at identificere ejerne bag en del anonyme kataloger, herunder at korrigere *Bibliotheca Danica* for fatale fejlslutninger og forvekslinger af ejere med ejerne af auktionslokalerne, der ofte nævnes på katalogernes titelblade. Det hele er som nævnt i meget forskelligt omfang forsynet med kommentarer efter lejligheden, idet det dog overalt er tilstræbt at identificere ejerne med stillingsbetegnelse og dødsår, hvilket er en stor hjælp, der i sig selv må have krævet vidtgående undersøgelser. Alt i alt får vi således samlet præsenteret et udvalg af betydningsfulde kataloger optaget i *Bibliotheca Danica* – nok især de, som Harald Ilsøe selv har arbejdet med – suppleret med hvad der overhovedet har kunnet findes af andre vidnesbyrd i litteraturen om afholdte auktioner og bevarede trykte kataloger, således at vi andre slipper for at lede den uoverskuelige litteratur igennem.

Hvad vi ikke eller kun i meget begrænset omfang får, er en karakteristik af bogsamlingernes samlede indhold af trykt litteratur og dermed måske en karakteristik af bøgerne og i videre forstand boginteressen på et givet tidspunkt. Af og til anføres dog antallet af bind eller katalogernes sidetal til illustration af samlingernes størrelse. Til gengæld får vi i omtalen af de enkelte bogsamlinger i rigt omfang omtale af især håndskrifterne og disses tidligere og efterfølgende historie – et meget vigtigt, ofte originalt, bidrag til disses provenienshistorie – og af og til omtale af særligt sjældne bøger, især gamle danske, men også inkunabler. I indledningen er (s. 42f.) givet en kort henvisning til videregående brug af katalogerne, men det er vel nærmest for fuldstændighedens skyld og falder strengt taget uden for *Biblioteker til salgs* bibliografiske og proveniensmæssige hovedtema.

Der er til gengæld kilder, der bevidst ikke er inddraget i arbejdet. Det gælder omtale af bogauktioner i dagspressen og det gælder ved dødsboauktionerne eventuelt bevaret skiftemateriale, hvor der meget vel kan findes også trykte bogauktionskataloger. I et enkelt tilfælde er et sådant materiale bevaret som en håndskriftfascikel på Det Kongelige Bibliotek og fremdraget af Harald Ilsøe, men generelt må det i betragtning af arbejdets omfang anses for at være en både nødvendig og fornuftig begrænsning. For Københavns vedkommende, hvor de allerfleste bogauktioner foregik, får vi supplerende oplyst, at auktionsarkivalier i hvert tilfælde indtil 1771 er helt kasseret og også senere mangelfuldt overleveret. Det havde nok været ønskeligt, om Harald Ilsøe i indledningen havde ofret lidt mere plads på denne problemstilling, som det i øvrigt er vanskeligt at skaffe sig præcise oplysninger om. De særligt komplicerede regler for skifteværnet i hovedstaden, hvor der var særlige ordninger for bl.a. militæret, de gejstelige og universitet, betød at disse arkivalier ikke var omfattet af kassationerne. Til gengæld vides det, at de gejstlige arkivalier brændte med stiftsprovstens arkiv ved byens bombardement i 1807 og at universitetets skiftearkivalier antagelig gjorde det samme. Professor Nicolai Christoffer Kall skønnede i hvert fald sådan, da han efter branden redegjorde for skaderne på universitetets arkiv (Jf. Victor Petersen: »Universitetets Arkiv gennem Tiderne« i *Ex Bibliotheca Universitatis Hafniensis*, Kbh. 1920, s. 87f.). Desværre vil det være en kompliceret sag at kontrollere sagen ved at efterse Universitetskvæsturens i dag ikke velordnede arkiv i Rigsarkivet, men det bør ved lejlighed forsøges.

Når det drejer sig om køb af bøger på bogauktionerne er det så vidt muligt noteret, om der er bevaret trykte kataloger med vedføjede priser og købernavne. Dette er selvsagt af meget stor betydning, men ikke så almindeligt. Mange af disse har længe været kendt og udnyttet, fx Frederik Rostgaards 1726, Chr. Danneskiold-Samsøes 1732, Deichmanns 1732 osv. I denne sammenhæng nævnes også, at der i Universitetsbibliotekssamlingen findes et eksemplar af Hans Grams auktionskatalog 1748 med tilskrevne priser og købernavne (s. 139). Bare det var så vel. I dette eksemplar er rigtig nok nævnt mere end 130 købere – i sig selv interessant –, men de dækker langt under halvdelen af de solgte bøger. Det kan ikke undre, at der er lagt særlig vægt på Det Kongelige Biblioteks køb, hvor Harald Ilsøe fra tidligere har mange oplysninger fra regnskaberne, og der er også udvalgte noteringer fra universitetsbibliotekets regnskaber. Proveniensmærker i eksisterende værker og omtale af køb i litteraturen er også i betydeligt omfang

registreret, således at vi her samlet får et udmærket indtryk af bogvandringerne fra generation til generation. Endelig bør det bemærkes, at Harald Ilsøe har fremdraget en hidtil ganske overset kilde til auktionernes historie, nemlig de regnskabsoversigter i Rigsarkivet, som de københavnske auktionsdirektører aflagde siden 1771, hvor der for hver enkelt auktion oplyses, hvad de indbragte. Givetvis en kildegruppe, der kan give oplysning om hvor komplet samlingen af bevarede kataloger er for denne periode.

Harald Ilsøe har forskellige steder selv sagt peget på og udnyttet tidligere arbejder af lignende art. Blandt de vigtigste er Lauritz Nielsens ufuldendte *Danske Privatbiblioteker gennem Tiderne I*, Kbh. 1946, der behandler de vigtigste private bogsamlinger til ca. 1710 og Carl S. Petersens systematiske gennemgang af danske og norske navngivne auktionskataloger 1720-1754, for så vidt de indeholdt bøger af Holberg i »Holberg i Samtidens Bogsamlinger«, oprindeligt i *Festskrift til Francis Bull*, 1937, genoptrykt i Carl S. Petersen: *Afhandlinger til dansk Bog- og Bibliotekshistorie*, Kbh. 1949, s. 192-275; men også K.F. Plesners *Danske bogsamlere i det nittende århundrede*, Kbh. 1957 nævnes, selvom den tidsmæssigt falder uden for den behandlede periode. I det hele har anmelderen haft vanskeligt ved at finde relevant litteratur, som Harald Ilsøe ikke på den ene eller anden måde har inddraget. Det skulle da lige være Peter Wagners *Til Publique nytte og brug. Bibliotheca Regia Historiae Naturalis 1752-1770*, Kbh. 1994 om det nuværende Botanisk Centralbiblioteks tidligste historie, hvor auktionskøb af bøger spiller en væsentlig rolle og behandles ret grundigt.

Harald Ilsøe betoner som nævnt meget stærkt i indledningens afslutning, at hans auktionsfortegnelse skal opfattes som et foreløbigt projekt, der blot har »givet bidrag til et overblik over denne hverken let tilgængelige eller uproblematiske kildegruppe, som gerne skulle efterfølges af andre bidrag« (s. 44). Det er lige ved at være koket og i hvert fald en beskeden underdrivelse af bogens kvaliteter, men det indebærer jo også, at enhver påpegning af mangler må prelle af: Savner du noget, så gør det selv.

Det skal dog ikke afholde mig fra to bemærkninger. Den første skal være en påpegning af, at den tidligere overbibliotekar på Det Kongelige Bibliotek, Christian Bruun (der for resten også var hovedkraften bag *Bibliotheca Danica*, men som på grund af sygdom ikke kunne deltage i udarbejdelsen eller kontrollen af bind IV, der bl.a. omfatter auktionskatalogerne) arbejdede hele livet med de gamle kataloger og ved selvsyn opnåede en betydelig fortrolighed med denne kildegruppe. Det gav sig vigtige provenienshistoriske udslag i hans fortegnelse over »Den danske litteratur fra Bogtrykkerkunstens Indførelse i Danmark til 1550«, trykt successivt i *Aarsberetninger og Meddelelser fra Det store Kongelige Bibliotek*, bd. 1-2, 1870-1874, men også en stort anlagt, utrykt undersøgelse og registrering af private bogsamlinger, i Ny Kgl. Saml. 3680 4to, i anlæg og omfang meget analog med *Biblioteker til salg*, men herudover med gode analyser af katalogernes indhold. Dette manuskript, der består af 10 fuldt gennemskrevne stilefter, har været kendt og benyttet flittigt af såvel Lauritz Nielsen som især af Carl S. Petersen i deres ovenomtalte arbejder, men efter min opfattelse uden at Bruun er blevet tilbørligt krediteret for de mange konkrete oplysninger, der

videregives. Håndskriftet omtales også af Harald Ilsøe i indledningen s. 41, men er vist nok ikke eller kun sporadisk udnyttet. Der er heri identifikationer af anonyme kataloger, som ikke er nævnt af Ilsøe, og desuden en afsløring af den sande ejer af det bibliotek, som i *Bibliotheca Danica* henføres til Johan Albert Heseker 1709-10, nemlig Otto Sperlings. Bruun og Ilsøe er med de samme betragtninger og kilder kommet til præcis det samme resultat. Dette manuskript bør under alle omstændigheder inddrages ved al videre beskæftigelse med problematikken.

Min anden bemærkning går på Ilsøes noget mistrøstige syn på katalogiseringen af bogauktionskatalogerne i *Bibliotheca Danica*. Påpegningen af den meget nødtørfte, jævnlige fejlbehæftede og misforståede registrering er klart berettiget. Det er godt at blive mindet om. Men det er et spørgsmål, om man i dag stadigvæk vil bero sig på dette mere end 100 år gamle arbejde. De seneste års opbygning af digitale bibliotekskataloger, herunder retroinddateringer af samlingerne har i nogen grad afhjulpet nogle af de værste ulemper. Et illustrerende eksempel: Under 1754 har Harald Ilsøe s. 149 (lidt atypisk) anført »Auktion over [Laurids de Thurahs], ikke Eiler Cph. Kaasbøls bøger«, altså en i *Bibliotheca Danica* fejlagtigt under Kaasbøl anført auktionskatalog over den kendte arkitekt Laurids de Thurahs bøger, idet katalogen i princippet er anonym, men auktionen holdt i sognepræsten i Helligåndskirken, mag. Kaasbøl(l)s hus. Benytter man sig nu af Det Kongelige Biblioteks REX-katalog får man nogle tankevækkende resultater. Søger man under Kaasbøl (med ét l) får man den fejlagtige post som en mekanisk retroinddatering af *Bibliotheca Danica*, der i sin helhed er indlæst i REX. Søger man på Kaasbøll (med to l'er) får man den ganske kortfattede *Bibliotheca Danica* retropost med Eiler Kaasbølls egen auktion, der fandt sted i oktober 1754 samt en nyinddateret post med en langt udførligere titel: »Catalogus bibliothecæ Kaasbøllianæ s. librorum, quos reliquit Mag. Hilar. Kaasbøll qvondam pastor primarius ad ædem Sancti Spiritus in Regia hac metropoli. Hafn. 1754 (96 s.)«. Den giver ingen anledning til tvivl. Søger man på Thurah får man ingen auktionskataloger, men søger man på Thura (uden h) fås såvel Det Kongelige Biblioteks eksemplarer som universitetsbibliotekssamlingens eksemplarer med fuld – lidt varierende affattet – titel: »Catalogus over et lidet, men ypperligt og derhos meget smukt conditioneret Bibliothecque, som paa offentlig Auction den 14. januar 1754 i Hr. Mag. Kaasbøl ... hans iboende Resistentz ... til de høystbydende bliver bortsolgt«. På KB-eksemplaret er herefter i parentes skrevet Laurids de Thura, på UB-posten tilføjes »Kbh.: trykt ved L.H. Lillie [1754] Se: Carl S. Petersen: Afhandlinger til dansk Bog- og Bibliotekshistorie, 1949, s. 264. datoen udfyldt med blæk. På titelsiden håndskrevet: obrist Thura [i.e. Laurids de Thura]«. Navnlig UB-posten må siges at opfylde alle nutidige krav til bibliografering. Dette er ikke et enestående eksempel, og navnlig er retroinddateringerne af UB-posterne gode. En del af KB-posterne er fortsat ikke gode nok og ikke alle kataloger er endnu indlagt med nyskrevne poster, men det kommer vel med tiden.

Et andet eksempel, der viser, at retroinddateringen endnu ikke er god nok og som i øvrigt må betragtes som et bidrag til Harald Ilsøes opfordring til supplerende, er auktionen efter hofpræst Christopher Bluhme 27. januar 1783 og følgende dage. Harald Ilsøe har tydeligvis medtaget denne auktion i sin bog, fordi den kendte bogsamler Luxdorph, – ham med det karakteristiske superexlibris med et

elefanthoved i guld – i sine dagbøger (bd. II, s. 272 under 8. februar 1783) skriver, at han fik solgt nogle bøger på Bluhmes auktion. Et eftersyn i Bluhmes auktionskatalog afslører, at katalogen foruden det særskilt trykte titelblad omfatter tre samlinger. Foruden Bluhmes, der er fortegnet s. 1-162, følger et nyt titelblad, der annoncerer salget af landsdommer på St. Croix (Niels Berendt) Suhrs efterladte bøger, som i forlængelse af Bluhmes auktion skulle sælges ikke den 27., men den 20. januar 1783 samt et anonymt tillæg s. 205-212. Dette tillæg på 224 numre kunne snildt – også indholdsmæssigt – svare til Luxdorps bøger. Suhrs auktion er ikke optaget i *Bibliotheca Danica*, idet man åbenbart har undladt at blade bogen igennem, men alene holdt sig til det første titelblad. Slår man så efter i Det Kongelige Biblioteks anskaffelsesprotokol (F 1, s. 7) ses det, at biblioteket faktisk har købt nogle få bøger på Bluhmes auktion, men på samme auktion også en enkelt bog på generalmajor J.F.G. Lehmans auktion. *Bibliotheca Danica* har (bd. IV, sp. 582) anført datoen for denne auktion til den 20. januar 1783, ganske svarende til angivelsen i Det Kongelige Biblioteks eksemplar. I Det Kongelige Biblioteks katalogpost i REX-databasen, der er revideret og udvidet i forhold til *Bibliotheca Danicas* helt summariske tekst, har man citeret lidt af titelbladets begyndelse, men absolut ikke det væsentlige. Den fulde tekst lyder:

Catalogus over afgangne Herr. Generalmajor Lehmans Bøger, Militariske, Historiske, Geografiske, Politiske, Mathematiske, Moraliske, og nogle andre Materier, i det Danske Tydske og Franske Sprog, som sælges i Continuation af sal. Hr. Doct. Bluhmes Bog-Auction, som holdes i Hofprædikantens Resistence ved gammel Strand, den 20. Jan. og følgende Dage, og mældes til Efterretning at Betaling, naar paafordres erlægges til hr. Hans Egholm, hos hvem Catalogi bekommes i hans Gaard paa store Kiøbmergagade No 99. Kiøbenhavn, 1783.

Forklaringen på dette rod kan næppe være andet end at Bluhmes auktion har været planlagt til at afholdes den 20. januar og følgende dage, men er blevet udskudt til den 27. Man har nået at trykke et nyt første titelblad til Bluhmes katalog, men ikke til det separate katalog over Lehmans bøger og heller ikke omtrykt eller rettet titelbladet til Suhrs bøger. Der kan selsagt udmærket andetsteds findes kataloger med håndskrevne rettelser, men dette er ikke eftersøgt. Alt i alt er dette en lille og i alle henseender ret ubetydelig sag, men den er som en del andre eksempler i Ilsøes bog tankevækkende, især måske for bibliografer.

Selve bogsamlingerne er ikke voldsomt bemærkelsesværdige, dog kan med en vis interesse noteres, at Bluhme blandt de uindbundne sager havde et eksemplar af den kasserede førsteudgave af fortale og tekst til Regenfuss' konkylieværk (1754) og at der ved hans eksemplar af P. Joh. Resens katalog (1685) over det bibliotek denne gav Universitetsbiblioteket står, at det tidligere havde været i (den kendte svenske arkitekt) grev Tessins eje. Endelig kan lige bemærkes, at vi her får fornavnet – Hans – på auktionskommissæren. I Ilsøes navnerregister er dette efterlyst. Han var i en meget lang periode ansat i auktionsvæsenet og har selv skrevet noget herom. Se »Den Eegholmske Slægtebog. Meddelt af Eiler Nystrøm« i *Personalhistorisk Tidsskrift*, 6. Rk. III, s. 133-53.

Med hensyn til den digitale forbedring af *Bibliotheca Danica* skal også nævnes, at Karen Brahes Samling, der jo supplerede Det Kongelige Biblioteks og Universitetsbibliotekets, nu også er fuldt katalogiseret i Syddansk Universitetsbiblioteks database. Som supplement til *Biblioteker til salg* (s. 116) skal blot nævnes, at man her med signaturen X.7-10 har det første af katalogerne (23. april 1731) over Søren Lintrups bibliotek. Katalogerne over denne samling har længe været anset for tabte og er altså oversat ved udarbejdelsen af *Bibliotheca Danica*.

Bogens udenværker, altså litteraturfortegnelse, noter og registre fortjener også nogle ord med på vejen. Bogen er forsynet med en meget selektiv fortegnelse over anvendt litteratur efter et specielt ilsøesk princip, som også er anvendt i hans bøger om de københavnske bogtrykkere og *Det kongelige Bibliotek i støbeskeen*. Den hyppigst anvendte litteratur og tidsskrifter er forsynet med forkortelser på to eller tre bogstaver, som man gør klogt i at lære sig, hvis man ikke skal slå efter hele tiden. Litteraturhenvisninger i katalogfortegnelsen er inkluderet i teksten, mens de i et vist omfang er henvist til noter i indledningen. I betragtning af denne systematik kunne man have ønsket en komplet oversigt over anvendt litteratur, navnlig da det ellers meget omfattende navneregister ikke medtager forfatterne til sekundærlitteraturen i indledningens noter (undtagen s. 42-44!). Navneregisteret er i øvrigt så viseligt indrettet, at omtale af de enkelte auktioner er markeret ved en understregning af de relevante sidetal. Man får her også navnene på forfatterne til omtalte bøger i katalogerne. Herudover er der for de proveniensinteresserede udarbejdet oversigter over omtalen af alle håndskrifter, inkunabler og danske 1500-tals tryk. Alt i alt meget nyttigt og nødvendigt for at kunne anvende bogen som opslagsværk. Desværre en registrene ikke alt for godt korrekturlæst, hvilket især er beklageligt, når det går ud over talangivelserne. De rettes ikke let af den opmærksomme læser, som det hed i gamle dage.

Det skal endelig for god ordens skyld nævnes, at den vidtstrakte eftersøgning efter omtale af auktionskataloger kunne have bevæget sig ud over Danmarks grænser. *Katalog over Cancelliraad Carl Deichmans bibliotek. Skjenket Christiania by 1780 I-II*, Oslo 1976, indeholder ganske mange danske auktionskataloger, der er bibliograferet udmærket, ligesom katalogen indeholder ganske mange proveniensnoter. Med hensyn til norske forhold er der nu – efter Ilsøes udgivelse – kommet en stor Oslo-disputats af Lis Byberg: *Brukte bøger til bymann og bonde. Bokauktionen i den litterære offentlighet 1750-1815*, der går langt videre end *Biblioteker til salg* både i koncept og omfang. Og fra British Library er i 2007 kommet en stor 3-binds *Catalogue of Scandinavian Books in The British Library, Printed before 1801*. Heri fortegnes et overraskende stort antal danske bogauktionskataloger, bibliograferet meget omhyggeligt. Ved et hurtigt eftersyn synes der i hvert tilfælde at være én ukendt anonym katalog over en auktion afholdt i København 16. november 1702. Lidt ærgerligt må det endelig konstateres, at et stockholmsk antikvariat i begyndelsen af 2008 annoncerede og solgte et eksemplar af højesteretsassessor Christian Frederik Jacobis katalog, som Harald Ilsøe anser for tabt, desværre ikke til et dansk bibliotek.

Karsten Christensen

Klaus P. Mortensen & May Schack (red.): Dansk litteraturs historie, bd. 1, 1100-1800. Vibeke A. Pedersen, Knud Michelsen, Bjarne Sandstrøm, Lars Boje Mortensen, Karen Skovgaard-Petersen, Peter Zeeberg, Jan Zimmermann. Gyldendal, København 2007. 701 sider; kr. 498. ISBN 978-87-02-04182-8. ISBN 978-87-02-01434-1 (værket komplet).

Efter udsendelsen af bd. 4 i 2006 og bd. 5 i 2007 (anmeldt i *Danske Studier*, henholdsvis årgang 2006 og 2007) foreligger nu bd. 1 af Gyldendals nye danske litteraturhistorie, redigeret af Klaus P. Mortensen og May Schack. Der er grund til at glæde sig over den sikkerhed, hvormed dette store arbejde skrider frem; og der er – set udefra – ingen grund til ikke at vente det afsluttet i 2008 som planlagt. Dansk litteraturhistorieskrivning savner ellers ikke bedrøvelige eksempler på forsinkelser eller totale afbrydelser af påbegyndte større værker, men det gælder jo énmands-projekterne, hvor man skal mere end 100 år tilbage for at finde et fuldført eksemplar af slagsen.

Årstallene 1100-1800 giver anledning til overvejelser. Man kan således bl.a. hæfte sig ved, at disse 700 år kun får tildelt 25% af den plads, de efterfølgende to århundreder udfoldes på, og kun halvdelen af den plads, der bliver de 80 år 1920-2000 til del. Der kan selvfølgelig gives gode grunde for denne proportionsforskydning: den litteratur, der skal beskrives, vokser (endnu) ubønhørligt, så fortidens beskedne overlevering automatisk kommer til at udgøre en stadig svindende brøkdel af det samlede forløb. Man må vel også indse nødvendigheden af efterhånden at rydde op i (og ud af) de mindre nutidsaktuelle dynger i fortidens pulterkammer; dog: adskilligt af det, der endnu får lov at forblive i den litteraturhistoriske erindring, vil næppe få dette værks målgruppe, der i værkets »Fortale« benævnes »den interesserede læser«, til at stille op i køen ved nærmeste folkebibliotek, hvor meget af det for øvrigt ikke vil være tilgængeligt i første hug. Men man (jeg) kunne så også spørge, om det er indlysende rigtigt at lade en litteraturhistorie af dette format og med en sådan tidsmæssig horisont omfatte også den allernyeste litteratur, sågar den, »der *er ved* at tage over, hvor den gamle slap« (bd. 5, s. 655, min kursivering). Kunne den helt nye litteratur ikke med fordel behandles i værker om samtidslitteraturen alene, hvad der formentlig ville sikre de store, totale litteraturhistorier en lidt langsommere forældelse?

Det er ikke helt enkelt at belægge ovenstående antydninger vedrørende den stadig mere kortfattede behandling af »den ældre litteratur«, den før 1800, med præcise tal; ikke mindst de vekslende litteraturbegreber og de vekslende tidsmæssige afgrænsninger af det stof, der skal afhandles, vanskeliggør præcise sammenligninger. Men der er dog tale om markante forskelle, når litteraturen fra middelalderen frem til 1800 i *Illustreret dansk Litteraturhistorie* (1924-34) fylder 56% af fremstillingen (frem til 1900), mens den i Billeskov Jansens *Danmarks Digtekunst* (1944-58) får 36% af pladsen (værkets omfang skønmæssigt ført frem til 1940); i 1. udgave af *Dansk litteratur historie* (Politikens forlag 1964-66) synker andelen til 17% af fremstillingen (frem til 1960), og på det niveau vil Gyldendals nye litteraturhistorie også komme til at ligge (ca. 20%). Kun én større fremstilling i nyere tid bryder denne kurve i stadig nedadgående retning, nemlig Gyldendals *Dansk litteraturhistorie* I-IX (»Den grønne«, 1983-85), der

ofrer ikke mindre end 48% af sin fremstilling frem til ca. 1980 på litteraturen fra middelalderen frem til 1800. Uanset denne undtagelse fra den almindelige tendens og uanset hvordan man vil argumentere for den udvikling, der har fundet og finder sted, er det tydeligt, at større og større dele af fortiden går i glemmebogen, samtidig med at nyere tid og ikke mindst samtiden får påfaldende stor opmærksomhed. Det gælder også, om man så kan lide det eller ej, den litteraturhistorie, der nu er på vej.

Imidlertid giver årstallene 1100 til 1800 også anledning til fornøjelse over, at den udbredte tendens til at hævde eksistensen af en dansk oldtidslitteratur og i den forbindelse annektere tekster, der vitterlig tilhører den norrøne litteratur, ikke præger denne litteraturhistorie. Men når middelalder-kapitlet indledes med en erklæring om, at »Der er tradition for at begynde dansk litteraturhistorie med et kapitel om den hedenske tid. Denne tradition brydes her« (s. 19), må det være tilladt at bemærke, at N.M. Petersen straks ved indledningen til sit (yderst kortfattede) kapitel i *Bidrag til den danske Litteraturs Historie* om »Hedenold« erklærer, at »fra Hedenold gives der ikke noget, der kunde kaldes en særegen dansk Literatur« (I (1853) s. 3). Og Julius Paludan tager også i sin universitetslærebog *Danmarks Literatur i Middelalderen* direkte fat på middelalderen med bemærkning om, at »En egen, skriftlig overleveret Literatur udviklede sig i Danmark først, efter at Christendommen var nogenlunde befæstet i Landet« (1896, s. 5). Det er dog et par solide fortalere for en nøgtern betragtning af fortidens litteratur, og denne holdning kan også iagttages i Billeskov Jansens *Danmarks Digtekunst*, der ganske vist mener, at når vore nabolande har haft en heltedigtning, »tør vi nok formode, at vort Folk ogsaa har haft sin«, men dog pointerer, at denne i givet fald ikke lader sig finde hos Saxo (I (1944) s. 3). Imidlertid er det da rigtigt, at det efter indførelsen af oldnordisk som fag i den lærde skole i 1871 blev almindeligt at placere et mere eller mindre integreret kapitel om den såkaldt »oldnordiske« litteraturs historie i de litteraturhistoriske lærebøger for dette undervisningstrin; og Axel Orlis fantasifulde konstruktioner omkring 1900 bidrog stærkt til udbredelsen af denne misopfattelse, også uden for gymnasieskolen.

Afskrivningen af oldtiden som litteraturhistorisk periode hænger også sammen med, at runeindskriftene frakendes status som noget, »vi kan kalde litterære tekster« (s. 19), dog med enkelte undtagelser, som dog er for få til at kunne tælle med. Og så er de ikke bundne til *bogen*, som ifølge denne litteraturhistorie er litteraturens medium. Disse synspunkter lader sig forsvare, men vel også diskutere. For hvor store tekstmængder skal der egentlig til for at dokumentere en given teksttypes eksistens på et givet tidspunkt? Er der fx meget større tekstmængder til at bevidne folkevisens eksistens før 1500? Og hvor tungtvejende er kriteriet om bogen som litteraturens medium i et værk, der siden behandler radioteater og hørespil?

Bindet falder herefter i tre hovedafsnit: Middelalderen (1100-1500), Renæssancen (1500-1700) og Oplysningen (1700-1800). Middelalder-kapitlet indledes med en særdeles kyndig oversigt over periodens katolsk dominerede og europæisk orienterede litteratur og kultur med dens helt overvejende latinske litteratursprog. Vi er her langt fra den nationalromantiske litteraturhistorieskrivnings

forestilling om (oldtiden og) den tidlige middelalder som udtryk for den endnu uspolerede danske folkeånd. Tværtimod pointeres Danmarks plads i det »europæiske lærdomsfællesskab«, og skribenter som Saxo, Svend Aggesen og Anders Sunesen anskues som europæere. Et kort sproghistorisk udsyn demonstrerer nødvendigheden af en betydelig sproglig import for at gøre det danske sprog anvendeligt i den nye kulturelle situation, der var under udvikling; fra latin, fra engelsk og fransk låntes der livligt, men efterhånden især fra nedertysk; omkring 1500 kunne Danmark kulturelt set »betragtes som en nordtysk provins« (s. 22), også med konsekvenser for tale- og skriftsproget.

Efter gennemgang af højmiddelalderens overvejende latinske litteratur, med behørigt ophold ved Saxo, men også med inddragelse af de dansksprogede landskabslove (der dog knap nok betragtes som tekster) følger Senmiddelalderen (1300-1500). Det gælder nu folkesprogets gennembrud som litteratursprog og efterhånden en dansksproget fiktionslitteratur: religiøs lyrik, høvisk digtning, krøniker og folkebøger, hvis videre skæbne som læsestof til op mod 1800 gives i gode, hurtige rids. Uvist hvorfor må hovedomtalen af Peder Låle og hans ord-sprog vente til afsnittet om hans sene efterfølger Peder Syv 150 år senere. Et par placeringer af det middelalderlige drama følger her traditionen, men kan også undre lidt: »Ludus de Sancto Canuto Duce« placeres under mysterier, hvad det (som det da også fremgår af gennemgangen) ikke er, og dateres til første del af 1500-tallet; burde så ikke placeringen før 1500 have haft en forklaring med på vejen? Noget lignende kan menes om den kronologiske placering uden forbehold af Christiern Hansens skuespil og af *Dødedansen*, der henføres til 1550'erne. Kapitlets hovedindsats gælder folkeviserne, hvis typologi behandles efter traditionen med fine redegørelser for kildeforhold og overlevering samt med udblik til den nyeste forskning. Den gamle debat om folkevisens alder skal ikke genopføres her. Men man kan notere sig en vis forkærlighed for at tilkende denne digtning en høj alder, når det (s. 145) hævdes, at en stilistisk lighed med Eufemiaviserne indebærer, at folkevisen »altså formentlig« eksisterede omkring 1300. (Ja, eller først på et senere tidspunkt, kunne man næsvist supplere; jf. s. 132 om ridderromanernes popularitet endnu op i 1700-tallet).

Tidsrummet 1500-1700 behandles som nævnt under overskriften »Renæssancen«, der skal forstås ikke som et radikalt brud, men som den langstrakte »forandringsproces« mellem middelalder og moderne tid; perioden falder i to hovedafsnit: »Humanisme og reformation« (1500-1600) og »Ortodoksi, barok, enevælde« (1600-1700); at skellet sættes ved 1500 og ikke ved fx 1536 begrundes med, at humanismen kom før reformationen. Forfatterskabet som kompositorisk element bliver nu mere fremtrædende, og der gives fine fremstillinger af forfattere som salmedigteren Hans Christensen Sthen, A.S. Vedel (dog med gentagelser fra folkevisekapitlet) og Lyschander. Rig på informationer er også gennemgangen af periodens store latinsprogede litteratur. Men hvorfor dog benævne den »En glemt litteratur«? Både Vilhelm Andersen og Billeskov Jansen huskede den da udmærket, og hvis der tænkes på Ane i kærrets glemmebog, var vel adskilligt mere (måske med enkelte undtagelser den ganske litteraturhistorie) indført i den.

Fra 1600 bliver et litteraturhistorisk udviklingsperspektiv tydeligere: Den

europæiske kunstdigtning eller »Barokken« introduceres i dansksproget digtning (Arrebo) og kulminerer (Kingo, Naur); fra sidst i århundredet er så »Klassicismen på vej« i et kapitel, der lidt overraskende rummer ikke blot Reenberg, men også Anna Margrethe Lassons barokroman. Denne udvikling, der jo indgår i »Renæssancens« overordnede »forandringsproces«, viser sig nu på nærmere hold at ske i spring: »Først i løbet af 1600-tallet tager den danske litteratur for alvor springet fra middelalderen ind i nyere tid«, hedder det (s. 319), og (ligeledes med rette) om barokken betragtet som kunstpoesi, at den betegner »en af de vigtigste [omvæltninger] i dansk litteratur overhovedet« (s. 329). 1620'erne som et vigtigt *hovedskel* i poesiens historie kommer dog ikke på tale.

For den, der går mere efter læservedledning end efter periodiseringens subtitler, er der imidlertid meget at hente, således gennemgangen af Arrebos »Hexæmeron« og den meget omfattende belysning af Kingos religiøse poesi i teologisk, æstetisk-psykologisk og genrehistorisk perspektiv samt mønstringen af den latinsprogede poesi, der fra o. 1600 med sine øvelser i en lettere, men også mere manieret stil foregriber den danske digtnings tilsvarende omsving ca. 50 år senere.

1700-tallet skildres under overskriften »Oplysningen«, der jo traditionelt (i en vis konkurrence med betegnelsen »Rationalisme«) har været forbeholdt århundredets sidste halvdel. Det falder, igen utraditionelt, i to dele, først »Fornuftens tid« frem til 1770 og derpå »Individualismens tid« frem til 1800. Især har der hidtil hersket betydelig enighed om at sætte et stort skel ved 1750, men markeringen af nydannelser ved 1770 og 1785 er jo velkendte. Hovedpunkter i det første tidsrum er solide afsnit om Holberg og hans skiftende »raptus«, om Brorson, Sneedorff (sat før Brorson!?), Stub og Tullin; men var det egentlig Brorsons »fornuft«, man jagtede, da rationalismens salmebog »Evangelisk-christelig Psalmebog« (1798) reducerede bestanden af hans salmer til næsten ingenting og redigerede voldsomt i de sørgelige rester?

Kapitlet om »Individualismens tid« indledes – i lighed med kapitlerne om »Renæssancen« (s. 191) og barokken (s. 329f.) – med en i sig selv prisværdig drøftelse af selve periodebetegnelse indebyrd og hensigtsmæssighed. På stribe forkastes en række tidligere betegnelser, herunder også »sentimentalisme«, der dog vist ikke i dansk sammenhæng har været brugt om mere end tiden 1785-1800; man havde dog gerne hørt mere til fordel for den valgte periodebetegnelse, end at det er den, der »frem for alt [...] samler de forskellige tendenser i europæisk og dansk litteratur i perioden« (s. 512). Individualismen får nu sit gennembrud med Johs. Ewald og kulminerer med Baggesen, mens de følgende bind må vise, hvordan det så går den. Begge disse digtere behandles indsigtfuldt, ligesom også C.D. Biehl og Wessel; men hvorfor dog betegne Baggesen som »så godt som ukendt i sit fædreland« (s. 635), når han immervæk er den, der næst efter Holberg får fyldigst omtale i Vilh. Andersens litteraturhistorie, og siden har været dyrket indgående af Aage Henriksen og L.L. Albertsen. Afsnittet prydes i øvrigt af korte, men præcise udblik til den europæiske litteratur med påpegning af det tyske områdes overtagelse af rollen som kulturel drivkraft; det lille kapitel om »Receptionen i Danmark – drama og roman« synes dog at skulle rumme mere, end pladsen er til.

Som en fremstilling med sigte på »den interesserede læser« har dette værk mange dyder. Den fremstår i en let læselig og, i betragtning af de mange medarbejdere, homogen stil, i en behagelig, luftig sats med et rigt illustrationsmateriale og hyppige mellemoverskrifter, der nok kan pirre nysgerrigheden uden derfor at blive alt for smarte. Dertil er teksten omhyggelig, når det gælder forklaring af sære ord og vanskelige begreber som fx »kontrafaktur« (s. 219 og lidt kortere s. 371, men ikke s. 496, hvor altså også de tungnemme forventes ved læsning forfra at have lært lektien). Ligeledes gengives citater af ældre tekster ofte i moderniseret form, dog efter retningslinjer, der synes uklare (fx s. 112-15, men ikke 116). En fin detalje er eksperimentet (s. 158) med at udbygge en to-linjet til en fire-linjet folkevisestrofe for derved at illustrere de muligheder, der med denne genres bestand af formler stod til digterens rådighed.

I en litteraturhistorie med den nævnte målgruppe er det formentlig også en klog disposition at lade skiftende bevidsthedsformer og mentalitets- eller idéhistoriske synsvinkler styre fremstillingen. Det gælder ikke mindst i behandlingen af den religiøse bekendelseslyrik, hvor vægtningen af »den fromhedspsykologiske progression« (s. 494) næppe havde været meget større i en bog om »Fromhedslivets historie i Danmark«. En mindre fremtrædende tråd i fremstillingen er det politisk-historiske element, der især viser sig i koblingen af litteratur og enevoldsregimente i 1600-tallet, hvor det kommer op på overskrift-niveau (s. 293). Endelig bliver det biografisk-psykologiske element stedse mere dominerende, efterhånden som vi rykker op i tiden. Forfatterskaberne bliver inden for perioderne det grundlæggende kompositoriske element; det gælder udpræget om 1700-tallets forfattere og kan stedvis nærme sig det rendyrkede forfatterportræt, der lukker sig om forfatterskabet med aftagende litteraturhistorisk perspektivering; man kunne pege på Brorson-kapitlets høje vægtning af digterens milde gemt og sløje helbred samt hele bedrøvelige familieliv.

Jeg tror som sagt, at meget taler for den valgte fremstillingsform i en litteraturhistorie med en målgruppe som den foreliggende, og for så vidt kunne anmeldelsen slutte her. Men denne anmelder vil gerne, og dette tidsskrift bør vel også anlægge andre betragtninger. For den valgte synsmåde indebærer naturligvis nedtoning af andre, i dette tilfælde den formbevidst litterære eller æstetiske, der et sted benævnes »et snævert litterært perspektiv« (s. 512) med dertil knyttet »misère« (s. 513). Det ses tydeligst i den vankelmødige omgang med begrebet »klassicisme«: Vi oplever som ovenfor nævnt denne »på vej« i overskriften til kapitlet om Tøger Reenberg, men i det store kapitel om Holberg (som traditionelt har ord for at være »højklassicist«) optræder det kun et par gange uden videre forklaring. Først da de klassicistiske normer er under afvikling i den efterfølgende periode, gives der en forklaring på fænomenet (s. 521); klassicismen er nu (dvs. fortsat) »det litterære smagsideal, selve den litterære norm, mens den nye individualisme kommer til udtryk i forskellige forsøg på at underminere eller ligefrem sprænge denne norm« (522). På de følgende 100 sider møder man så »klassicismen« som kernebegreb over 15 gange (bl.a. s. 570f., 581, 628).

Noget lignende, men langt mindre iøjnefaldende kan iagttages om brugen af betegnelsen »Rokoko«, der forsigtigt – ligesom med bortvendt åsyn – tages i an-

vendelse om Ambrosius Stub; her er noget, »*man* [...] har betegnet som rokokko« (s. 505, min kursivering). Men siden vinder det frem: Vi hører, men først i tilbageblik, om »Tullin'sk klassicisme og rokokko« (529), om Ewald, Mozart og Bellman som kunstnere inden for »rokokoens eller klassicismens domæne« (571), at Norske Selskab »tilhører [...] primært rokokkoens kultur« (s. 602), og at endelig også Baggesen præsterer poesi i »rokokoens graciøse elegance« (s. 639).

I forbindelse hermed kan man notere, at en del tekster behandles med ringe vægtning af foranalysen. Det gælder fx Ewalds »Adam og Ewa« (s. 534ff.) og i høj grad sammes »Rolf Krage«, hvis valg af prosaformen ikke nævnes som noget højt usædvanligt for genren (s. 538f.). I nogle tilfælde hænger dette forhold sammen med værkets vekslende litteraturbegreb, der i middelalder-kapitlet fx omfatter også den videnskabelige litteratur, men efter 1500 indskrænkes til digtning og »såkaldt kunstprosa som fx historieskrivning og essayistik« (s. 192). Gennemgangen af Holbergs Danmarkshistorie er imidlertid mere en historiografisk analyse end en belysning af værket som kunstprosa, og når det om hans epistler hedder, at de ligger i sporet efter »Moralske Tanker«, men i »en stilistisk mindre krævende form« (s. 472), kunne dette gerne være belyst, da nu disse teksters status som kunstprosa er deres adgangsbillet til denne litteraturhistorie. Noget lignende kan hævdes om gennemgangene af Poul Helgesen (s. 198ff.) og Arild Huitfeldt (s. 288) m.fl.

Også fremstillingens satsen på forfatterskabet som kompositorisk element har selvfølgelig sine ulemper. Skønt der ofte gives et kort vue over de sider af et forfatterskab, som dette værk sætter lavere, før der tages fat på dets vigtigere indsatser (fx på Tullins didaktiske digtning før analysen af »En Maji-Dag«, s. 508), bliver dog ikke blot Tullins læredigte, men hele denne vigtige genre i Oplysningstiden så temmelig væk. Det samme gælder lejlighedsdigtningen, der ganske vist dukker op hist og her (fx Ewalds, s. 547), men ikke kommer til at fremstå som en meget udbredt digtform, der netop i 1700-tallet undergår vigtige forandringer. Mere kunne nævnes.

Og således lykkedes det dog at dryppe lidt malurt i bægeret, før denne anmelder kipper med flaget.

Flemming Conrad

Claes Ahlund & Bengt Landgren: Från etableringsfas till konsolidering. Svensk akademisk litteraturundervisning 1890-1946, Uppsala 2003, Acta Universitatis Upsaliensis. Historia litterarum 24, 612 s., 302 SEK, ISBN 91-554-5675-8.

Bengt Landgren (red.): Universitetsämne i brytningstider. Studier i svensk akademisk litteraturundervisning 1947-1995, Uppsala 2005, Acta Universitatis Upsaliensis. Historia litterarum 25, 740 s., 400 SEK, ISBN 91-554-6188-3.

Svensk litteraturforskning var tidligere ude end den danske, når det gælder studiet af egen praksis, sådan som denne viser sig i faghistorien. Lundenseren Carl

Fehrmans kortfattede, men grundlæggende skrift om *Forskning i förvandling. Män och metoder i svensk litteraturvetenskap*, 1972, blev i 1980'erne fulgt op af projektet »Linjer i den svenska litteraturvetenskapens utveckling under 1800-talet« med specialstudier af Lars Gustafsson og Karin Monié fra Uppsala samt Thomas Olsson fra Göteborg; i Lund skrev Christina Svensson om *Anders Lidbeck och 1700-talets estetik*, 1987, men adskilligt flere indsatser kunne nævnes.

Som resultat af et projekt ved Uppsala universitet 1998-2002 om *Universitetsundervisningens praktik: exemplet litteraturhistoria med poetik/litteraturvetenskap* under ledelse af professor Bengt Landgren foreligger nu, siden 2003-05, ovennævnte to digre bind med fokus på fagets pædagogiske praksis, som den kan udledes ikke blot af anordninger og studieplaner, men også af kilder, der belyser disses virkeliggørelse i auditorier og øvelsessale. Hertil kommer imidlertid indgående præsentationer af fagets aktører på lærersiden, deres akademiske karriere med oplysning om disputatsbedømmelser og om prioritering af ansøgere til professorater.

Som det kan anes af undertitlerne, er værket som helhed ikke ganske jævnt disponeret. Allerede i det første binds sammenhængende fremstilling af perioden 1890-1946 er tiden frem til 1919 skildret noget mere summarisk (ca. 100 s.) end tiden fra 1920 og frem (knap 500 s.); og i det følgende bind om perioden 1947-1995 føres den fortløbende historiske fremstilling kun frem til 1956, hvorefter der sluttes af med punktstudier i det videre forløb; der er imidlertid grund til at være taknemmelig for det under alle omstændigheder meget store og tankevækkende stof, der fremlægges.

Tidsrummet 1890-1919, litteraturfagets etableringsfase, behandles af Claes Ahlund under overbegreberne specialisering, historisering og professionalisering. Med små forskydninger mellem de fire svenske universiteter spalttes lærestolene i »estetik med konst- og litteraturhistoria« omkring 1. verdenskrig og godt ti år frem i to lærestole: dels kunsthistorie med kunstteori og dels »litteraturhistoria med poetik«. Æstetikken må som overalt i den humanistiske fagkreds vige for historien; der er endda en stærk tendens til at sætte »poetik« lig med »genrehistorie«. Historiseringen præger imidlertid allerede de generelle fag- og eksamensbestemmelser fra 1907. Og i fagets hverdag kommer specialiseringen til udtryk i den ekspanderende »seminarie«- (dvs. øvelses-)form, der passede som fod i hose til arbejdet med *litteraturhistoriske* emner. Professionaliseringen viser sig bl.a. i en voksende hensyntagen til de behov, som kommende lærere i den højere skole (gymnasiet) måtte have.

Der er imidlertid variationer fra læreanstalt til læreanstalt. I Göteborg og (især) Lund krydses tendensen til historicering af en fornyet interesse for æstetik og poetik. Over for historismens bannerfører Henrik Schück, der 1899 flyttede fra Lund til Uppsala, stod således hans efterfølger i Lund, Ewert Wrangel, der gerne dyrkede æstetikken og ved denne lærestols opdeling i to i 1919 valgte »konsthistoria med kunstteori«. Denne interesse for æstetiske synsmåder gik samtidig fint i spand med en voksende forståelse for de kommende modersmålslæreres behov for indføring i *tekstanalyse*, både historisk og (ikke mindst) æstetisk, som bl.a. befordredes af Fredrik Bööks indtryk af fransk litteraturpædagogik (»explication de textes«) under ophold i Paris 1911-12.

»Konsolideringens tid« 1920-46, hvis grænse fremad bestemmes af den første efterkrigstids betydelige tilførsel af øgede resurser til faget, men også af nykritikkens og litteratursociologiens entré på den faglige scene, afhandles af Bengt Landgren. På grundlag af et meget stort kildemateriale, trykt såvel som utrykt, belyses således undervisningen med inddragelse af ikke blot studieplaner og undervisningstilbud, men også deltagerlister, indleverede rapporter om undervisningen, rapporter fra øvelsesrækker osv. Man kommer usædvanlig tæt på livet i undervisningslokalerne. Det er tydeligt, at den mere regelbundne, kursuspregede og eksamensrelaterede universitetsundervisning i Sverige, sammenlignet med de tilsvarende forhold i Danmark, fx med krav om indlevering af undervisningsrapporter eller føring af protokoller over forløbet af øvelser, har resulteret i et langt fyldigere arkivmateriale, end tilfældet er i Danmark. (Men også mellem de svenske universiteter indbyrdes er der forskel på arkivernes righoldighed; bedst forsynet er Uppsala, hvilket begrundes den relativt fyldige beskrivelse af forholdene i det hele taget der).

Endvidere redegøres der indgående for undervisningens aktører, såvel deres forskningsmæssige præferencer og videnskabssyn som deres undervisningsmæssige engagement. I denne forbindelse gives der detaljerede indblik i ansættelsessager og disputatsbedømmelser, ikke blot disse sagers officielle dokumenter, men i vidt omfang også private meningsudvekslinger mellem diverse medlemmer af bedømmelsesudvalg. Man savner naturligvis fortsat, hvad der foregik over telefonen og ved snak i korridorerne, men får dog rigeligt til at følge den stadige magtkamp om den faglige profil, som disputatsantagelser og ansættelsessager også er vidnesbyrd om. Af særlig interesse er her Landgrens analyse af det (empiristiske) ideal for humanistisk videnskab, der kan udledes af afhandlingsbedømmelserne, såsom »lärdom, breda perspektiv, strikt vetenskaplig objektivitet, osviktig akribi, en hög grad av stilistisk elegans i kombination med nybrytande grepp«, alt udfoldet i relation til »'stora', höglitterära, estetisk förtjänstfulla författarskap och verk« (s. 569). Det nærmeste vi efter min erfaring kommer til en sådan undersøgelse i Danmark, er Johan Fjord Jensens skitserede analyse af de i det norske *Edda* 1953-67 offentliggjorte (norske!) disputats-oppositioner (i *Kritik* 4, 1967).

Endelig anskues stoffet videnskabssociologisk, idet periodens disputatser analyseres med hensyn til frekvens hen over årene 1920-46, deres fordeling på de enkelte universiteter, forfatternes alder og køn, deres afhandlingers omfang og vurdering samt korte biografier med angivelse af doktorandernes professionelle løbebane efter godkendt disputats.

I det opfølgende bind om *Universitetsämne i brytningstider* fører Bengt Landgren med lignende udførlighed fremstillingen (ca. 300 sider) frem til 1956, dog uden forskerbiografier. Masseuniversitetet er nu så småt på vej, og undervisningen søger i stigende grad at tilpasse sig den højere skoles behov med fortsat nedskrivning af historiske tilgange til fordel for tekstanalytiske. Landgren stiller sig dog tvivlende over for disse bestræbelsers relevans; og generelt fraskriver han nykritikken nogen større betydning på dette tidspunkt. I undervisningen hersker traditionen fra den franske explication de texte, og i forskningen spiller tekstana-

lytiske metoder en forsvindende rolle. Der er ikke tale om et »paradigmeskift«, men om en forsigtig, selektiv assimilering, hvor det nye får sin plads som endnu et moment i det metodepluralistiske arsenal.

Efter Landgrens redegørelse afløses den sammenhængende historiske fremstilling som nævnt af punktstudier. Stefan Helgesson giver en særdeles detaljeret fremstilling af »Reformernes epok: striderne kring litteraturundervisning för svensklärare 1965-1975«, nemlig den voldsomme debat, der udløstes i forbindelse med etableringen af en fastere struktureret uddannelse af gymnasiets svensklærere. Det må her erindres, at kommende modersmålslærere i svensk gymnasium længe måtte tilegne sig (elementer fra) to fag, dels litteraturhistorie med poetik, dels nordiske sprog. Først i 1970 etableredes et såkaldt »blockämne« med momenter fra disse og endnu flere fag (mediekundskab m.v.), der kan minde om den langt fastere kombination af disse fag ved Københavns Universitet i det nationalt begrundede fag »Dansk« siden 1883 (og i grunden siden 1849). Det er karakteristisk for denne debat, hvor faglige traditioner støder sammen med politiske krav om effektivisering, og hvor eliteuniversitetet må vige for det frembrydende masseuniversitet, at det i højere grad er litteraturen og dens værdi som dannelsesmiddel end læreruddannelsen som sådan, der er i brændpunktet.

Samtidig med indretningen af »blockämnet svenska« omdøbes lærestolene i »Litteraturhistoria med poetik« til »litteraturvetenskap«, men jo fortsat med ansvar for såvel svensk som fremmed litteratur. I en tæt dokumenterende artikel om »Påbyggnadsuppsatser vid Uppsalainstitutionen 1965-1975« (ca. 50 sider) analyserer Ulf Malm 473 opgaver fra øvelsesrækker med angivelse af de enkelte forfattere, ikke blot statistisk (fordeling på emne, køn, nationallitteraturer etc.), men for udvalgte semestres vedkommende med karakteristik og vurdering af enkeltopgavers emne, målformulering, metodiske bevidsthed og forhold til nyere teorier, dertil det indholdsmæssige og sproglige niveau; især hvad angår bevidsthed om mål og metoder samt evne til mere end overfladisk omgang med nyere metoder, finder Malm med enkelte undtagelser kvaliteten nok så lav.

I kronologisk forlængelse heraf ligger Michael Gustavssons »Litteraturteoris expansion. Svenska doktorsavhandlingar i litteraturvetenskap 1976-1995« (ca. 145 sider). Af periodens i alt 217 litterære disputater analyseres de 51, der er influeret af moderne litteraturvidenskabelige teorier. Femår for femår følges disses indtrængen, ekspansion (fra ca. 1985) og konsolidering i svensk disputatsvæsen. Åben for det nye er især Stockholms Högskola, mens Uppsala er stærkest bundet til fagets traditionelle metoder, der defineres som fundamentalt empiristiske. Forfatteren finder de moderne teories indflydelse i Sverige yderst beskedne og spørger skeptisk, om bekendelsen til dem er stort mere end et terminologisk anliggende; hvorved afviger fx teorier om intertekstualitet, når det kommer til stykket, fra den traditionelle komparatisme? Og er de moderne teorier overhovedet forenelige med det gængse (empiristiske) videnskabsyn? Det perspektiv, han aner, er dannelsen af autonome teorier, hvor litteraturen kommer i anden række.

Endelig studerer Marta Ronne i en afhandling om »Kvinnliga studenter i litteraturhistoria 1900-1940« kvinders deltagelse og præstationer i fagets hverdag. Materialet er spinkelt, fyldigst i Stockholm og (især) Uppsala. Nærlæsning af 23 opgaver skrevet af kvinder ud af i alt 107 bevarede opgaver fra Uppsala i perio-

den 1899-1911 og lignende analyser af 25 opgaver skrevet af kvinder ud af i alt 69 bevarede opgaver fra Stockholms Högskola 1900-30 viser, at kvinder skriver om samme emner som mænd, med samme videnskabelige standard og med inddragelse af samme art sekundærlitteratur, herunder også »det kvinnokulturella fältets kvinnolitteraturforskning« (s. 690). For kvinderne gælder det imidlertid ifølge Marta Ronne, at de måtte agere på såvel »disciplinens moderfält« som »ett eget skuggfält inom akademien« (s. 696), men at de tilpasser sig det universitære (mandsdominerede) miljø. Terminologien peger på den rolle, Pierre Bourdieus tænkning spiller både her og i værket som helhed.

Nærværende anmelder finder sig ikke kompetent til at øve væsentlig kritik mod værket, men kan desangående henvise til Lund-professoren Ulla-Britta Lagerroths udførlige recension i *Samlaren* årg. 125, 2004. Her skal dog fremhæves de værdifulde forskningsoversigter, fyldige noter og bibliografier, der knytter sig til værkets enkelte bidrag. Læsning af det store værk i ét stræk fra perm til perm vil måske virke anstrengende, men sammenfatninger muliggør læsning af enkelte bidrag, og talrige krydshenvisninger fremmer overblikket. Der er tale om grundigt dokumenteret institutions- og faghistorie, som vi ikke har mage til på denne side sundet, hvor universitetshistorie gerne handler om universitetslærernes bidrag til den videnskabelige litteraturs historie. Her er inspiration at hente, men også mulighed for at erfare, hvordan faglighed og akademisk undervisning bedrives andetsteds. Man kunne under de senere årtiers (alt for) talrige studieplansforhandlinger få den tanke, at orientering herom vist ikke var udbredt. Man kan også notere, at det her anmeldte værk er tilsvarende fattigt på orientering om ikke-svenske forhold. Heller ikke her er komparatismen højeste mode.

Flemming Conrad